

АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ З ЛОГІКИ, ВИДАНИХ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Стаття присвячена розгляду навчальної літератури з логіки в ХІХ – на початку ХХ ст. За основу статті взято хронологічний та компаративний методи дослідження підручників з логіки, виданих викладачами освітніх закладів Російської імперії. Автор приходить до висновку щодо різноманітності поглядів на визначення логіки як науки у цей період.

Ключові слова: історія логіки, підручники з логіки, традиційна логіка, логіка як навчальна дисципліна, логіка як наука.

Актуальність проблематики статті полягає в усуненні прогалин в історії розвитку логіко-філософського знання завдяки дослідженню навчальної літератури в царині логіки в ХІХ – на початку ХХ ст.

Історія логіки та її викладання в Російській імперії цікавили численних дослідників. Так, ґрунтовний аналіз розвитку логічного знання у Росії був проведений у працях Бажанова В. О., Кобзаря В. І. та інших. Зокрема, Кобзар В. І. у своїй статті "Кафедра логіки Санкт-Петербурзького університету та історія викладання логіки в Росії" робить огляд логіко-філософської літератури від VII ст. до ХХ ст.

Історія викладання логіки в Україні досліджувалась у працях Конверського А. Є., Мозгової Н. Г., Плахтій М. П., Піонтковської Т. В., Симчица М., Хоменко І. В. та ін. Зокрема, у праці Плахтій М. П. "Логіка в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття: напрями розвитку" – у рамках аналізу логіко-філософських концепцій українських логіків, авторка розглядає також їхні підручники.

Проте цілісного аналізу, присвяченого історії викладання логіки, не було зроблено. Отже, метою статті є аналіз підручників з логіки, які вийшли друком у Російській імперії в ХІХ – на початку ХХ ст., із застосуванням хронологічного та компаративного методів. Для її досягнення необхідно, по-перше, з'ясувати базу підручників за хронологією видання та, по-друге, виявити специфіку предмету логіки у зазначених виданнях.

Почнемо з огляду навчальної літератури з логіки. Насамперед, у кінці ХVІІІ ст. з'являються переклади таких авторів як німецький філософ Християн Бавмейстер (Friedrich Christian Baumeister) та англійський вчений Ісаак Ваттсонс (Isaac Watts).

Існують два відомі переклади підручника з логіки Хр. Бавмейстера. Один з них виконаний студентом Московського університету Олександром Павловим (Бавмейстер Хр. Логика. Переводъ съ латинскаго; 2-е изд. – Москва, 1787. – 240с.). Другий (Бавмейстер Хр. Логика Бавмейстера. Переводъ съ латинскаго Яковомъ Толмачевымъ; 2-е изд. – СПб, 1823. – 149с.) належить вихованцю Київської духовної академії Якову Толмачову, який переклав не тільки "Логіку", а ще й "Метафізику" та "Моральну філософію" цього ж автора. Вони були видані в Москві впродовж 1807–1812 років. Підручник "Логіка" перевидавався у 1827 році вже в Санкт-Петербурзі.

бурзі, де з 1819 року Я. Толмачев обіймав кафедру російської словесності у Санкт-Петербурзькому університеті. У передмові до підручника Хр. Бамейстер зазначає, що він "не має наміру переконувати читача про користь цієї книги, оскільки всім освіченим людям відомо, як потрібна логіка, і що вона воротами всіх наук вважається" [2, с. 3].

У першій половині XVIII століття виходять друком два підручника Ісаака Ваттсона. Підручник з логіки виданий у 1724 році "Logic, or The Right Use of Reason" ("Логіка, або правильне використання розуму") та у 1741 році праця – "The Improvement of the Mind" ("Вдосконалення розуму"). Перший з вищезазначених підручників витримав двадцять перевидань та більше ста років використовувався у Оксфорді при викладанні логіки. Вже наприкінці XVIII століття з'являються переклади цих підручників російською мовою – у Москві у 1793 році "Очищення розуму, або скеровування його до найзручнішого отримання корисних пізнань, написане англійською мовою Г. Ісааком Ваттсонсом" та без вказівки на рік "Розумова наука, або безпосереднє використання розуму в дослідженні істини, з численними правилами для перестороги від введення в оману, як в навчанні, так і в буденному житті".

Поодинокі видання підручників з логіки, які мали місце ще у XVII–XVIII ст. дають поштовх для численних видань у XIX ст. Це і велика кількість російськомовних підручників викладачів різноманітних навчальних закладів Російської імперії, а також переклади підручників закордонних логіків, таких як Фрідріх К. Бахман, Вільям Стенлі Джевонс, Христоф фон Зігварт, Джон Стюарт Мілль та ін. Проте ми не будемо детально зупинятися на розгляді перекладних видань, а зупинимося на розгляді підручників, які написані викладачами навчальних закладів Російської імперії. Застосуємо для аналізу навчальної літератури з логіки хронологічний метод пізнання.

Завдяки цьому можна виділити такі три періоди формування навчальної бази з логіки в XIX – на початку XX ст.: перший період триває від початку XIX ст. до середини XIX ст.; другий – від середини XIX ст. до кінця XIX ст.; третій – з кінця XIX ст. до початку XX ст.

Розглянемо перший період. Його можна окреслити як початковий. Він характеризується націленістю на середні навчальні заклади, передусім гімназії. До створення підручників долучалися переважно викладачі освітніх закладів середнього рівня.

Новаторами у справі підготовки підручників з логіки російською мовою на початку XIX століття були (перелік за хронологією) О. Лубкін, П. Лодій, І. Любачинський, П. Любовський, С. Борзецовський, М. Тализін, М. Рождественський.

Навчальна книжка з логіки проходить свій непростий шлях становлення, пов'язаного з розвитком педагогіки та перспектив логіки у царині філософських наук. Викладачі середніх освітніх закладів зробили свій внесок у розбудову логіки як повноцінної навчальної дисципліни. У 1807 році одним з перших вийшов короткий огляд "Нариси логіки" Олександра Лубкіна – викладача філософських дисциплін та ректора Санкт-Петер-

бурзької армійської семінарії. У передмові автор зазначає, що метою створення підручника є "відсутність належної кількості таких книжок вітчизняною мовою" [11, с. III]. Він надає відомості про порядок викладання навчальної дисципліни логіки. Далі, розглядаючи логіку як філософську науку, автор розмірковує з приводу людської душі та здатності розуму.

Для забезпечення навчальною літературою з логіки рідною мовою у Харкові викладачі гімназій підготували підручники, про які піде мова далі. Так, у 1817 році виходить друком праця Івана Любачинського, доктора філософії, вчителя словесності Катеринославської гімназії "Логіка або навчання розуму". А роком пізніше там же видає свою працю з логіки під назвою "Досвід логіки" Петро Любовський – учитель Слобідсько-Української гімназії, магістр філософії наукового товариства при Харківському імператорському університеті. Він також є автором першого підручника російською мовою з психології "Коротке керівництво до досвідного душесловія", яке складене за І. Шадам. У 1821 році вийшов друком у Санкт-Петербурзі навчальний посібник С. Борзедовського "Коротке керівництво з логіки, або пряме використання розуму до розмірковування та розрізненню істинного від хибного, на користь російського юнацтва".

Ще один автор – вже викладач вищої школи Петро Лодій. Він посідав професорську посаду у Львівському, Ягелонському та Санкт-Петербурзькому університетах. Крім викладацької діяльності П. Лодій займався науковою та перекладацькою діяльністю. Йому належить переклад "Настанови любу мудрія моральні" Хр. Бавмейстера (Львів, 1790). Інтерес до логіки призвів до написання власного підручника "Логічні настанови щодо пізнання і розрізнення істинного від хибного", що вийшов друком у 1815 році у Санкт-Петербурзі. Петро Лодій був послідовником Хр. Вольфа та Хр. Бавмейстера і критикував ідеалізм І. Канта. Він розвинув власну філософську позицію, засуджував утиски філософії та спроби її підпорядкування релігії. На підставі суспільно-політичної ситуації та політичних поглядів П. Лодія у двадцятих роках XIX ст. було усунуто від викладання філософських дисциплін та накладено заборону на його твори. У зв'язку з цим логічний доробок науковця був малопоширеним та роль його підручника з логіки, як ґрунтового дослідження логіко-філософських питань, недооцінена.

Ще один автор – Матвій Талізін зробив свій внесок у скарбницю навчальної літератури з логіки, пройшовши шлях у Санкт-Петербурзі від вчителя кадетського корпусу до професора Педагогічного інституту. Будучи викладачем російської словесності, логіки та російської історії у Першому кадетському корпусі, він видав навчальний посібник "Початкові засади риторики та поезії, з попереднім поясненням логічних правил, зібраних для 1-го кадетського корпусу Матвієм Талізіним" (СПб., 1818). Пізніше вийшов друком підручник "Логіка, видана Матвієм Талізіним" (СПб., 1827).

За кількістю перевидань у першій половині XIX століття найчисленнішим був підручник викладача логіки, психології та філософії Санкт-Петербурзького університету Миколи Федоровича Рождественського

"Коротке керівництво з логіки" (СПб., 1826, 1836). Підручник призначався для викладання у гімназіях. Третє видання було доповнене попередніми короткими психологічними відомостями і в такому розширеному вигляді виходило тричі (СПб., 1838, 1840, 1844).

Викладач всіх філософських дисциплін Рішельєвського ліцею Йосип Міхневич розробив підручник "Досвід поступового розвитку дій мислення як керівництво для початкового викладання логіки". Він вийшов друком в Одесі в 1847 році (2-е вид. 1887). У підручнику логіка порівнюється з граматикую та встановлюється тісний взаємозв'язок цих двох наук. З іншого боку, у підручнику Й. Міхневича можна простежити зв'язок логіки з психологією, оскільки вчений вказує на мисленнєву здатність, яку забезпечує душа людини [12, с. 1].

Поступово духовні навчальні заклади також переходять на використання рідної мови для вивчення логіки. Так, у 1852 році у Москві вийшов друком підручник "Логіка, або наука про закони мислення" Іоанна М. Смірнова – професора, протоієрея. У визначені місця логіки серед наук філософських автор спирається на думку стародавніх філософів: "Будучи наукою філософською, Логіка може вважатися душею Філософії, яка оживляє та зміцнює склад її позитивних поглядів, очолює Філософію та є її вінцем (caput et apex Philosophiae), як висловлювались древні" [15, с. 7]. І. Смірнов зауважує роль Канта як реформатора логіки та захисника її від Г'юма, але зазначає, що мета логіки як науки від цього не змінилася. Це – визначення істинності пізнання. Таким чином, автор не обмежує предмет логіки тільки законами мислення, а доповнює також законами пізнання [15, с. 4]. За його думкою: "Логіка є в систематичному порядку викладене вчення про загальні та необхідні формальні закони мислення та пізнання..." [15, с. 8].

Нажаль, вищенаведені підручники та їхні автори майже всі є маловідомими широкому загалу наукового логіко-філософського співтовариства.

Далі розглянемо другий період формування навчальної літератури, до якого входять більш відомі праці з логіки. Це період видання фундаментальної логіко-філософської літератури (повні та глибокі праці), яка забезпечувала навчальний процес у вищих навчальних закладах, були написані професорами та викладачами світських та духовних вищих навчальних закладів;

З середини ХІХ ст. зростає рівень вимог до навчальної літератури, тематика логічних підручників стає більш поглибленою та більш повною. Перш за все треба назвати книжку Ореста Новицького "Керівництво з логіки", що вийшла друком у Києві у 1841 році, яку автор згодом вдосконалив і поєднав з іншим підручником "Керівництво з дослідної психології" (1840) у "Коротке керівництво з логіки з попереднім оглядом Психології" (Київ, 1-е вид. 1844, 2-е вид. 1846; 3-е вид. 1848). Ще один підручник Василя Карпова "Систематичний виклад логіки" (СПб., 1856, 2-е вид. 1866) – визнаний найкращим підручником з логіки в Російській імперії. Також можна долучити до цього переліку енциклопедичну працю Сильвестра Гогоцького "Філософський лексикон" (т. I–IV, Київ, 1857–1873),

в якій автор докладно зупиняється на логічній проблематиці паралельно з іншими галузями філософського знання. Викладачем Московського, Варшавського, Казанського університетів та визначним педагогом у галузі логіки був Матвій Михайлович Троїцький, який підготував фундаментальний навчальний тритомник з логіки "Підручник логіки з детальними вказівками на історію і сучасний стан цієї науки в Росії та інших країнах. Кн. I–III" (М., 1885–1888).

Розглянемо третій період. Це період бурхливого розвитку різноманітної навчальної літератури з логіки, серед якої як серйозні трактати, так і короткі ознайомчі праці, до створення яких долучалися різні верстви освітян.

Так, наприкінці XIX століття можна виділити популярні підручники, які багато разів перевидаються. Такими є найпоширеніший у дореволюційних освітніх закладах "Підручник логіки" доцента Санкт-Петербурзької духовної академії А. Светіліна, який за неповне півсторіччя (1871–1916) витримав 14 перевидань. Підручник доктора філософії Йєнського та Московського університетів Г. Струве "Елементарна логіка. Підручник для викладання та самонавчання", який перевидавався з 1874 року по 1910 рік 14 разів. Відомим та популярним підручником був також "Підручник логіки" Г. Челпанова, який видавався у Києві, Москві та Санкт-Петербурзі з 1897 по 1946 та витримав 10 перевидань. Ще один популярний навчальний посібник М. Баталіна "Елементарний курс логіки, щодо застосування до викладання теорії словесності з приєднанням коротких психологічних відомостей, складений М. Баталініним", який був 6 разів перевидаваний з 1874 по 1898 роки.

До відомих праць з логіки кінця XIX ст. також відносяться такі книги: М. Владиславлева "Логіка. Огляд індуктивних і дедуктивних прийомів мислення та історичні нариси..." (СПб., 1872) та "Підручник логіки", який містить додаток "Короткий огляд основних душевних явищ" (1-е вид. 1893, 2-е вид. 1895; 3-е вид. 1901, 4-е вид. 1905), "Елементи логіки. Керівництво з логіки складене для середніх навчальних закладів ординарним проф. Імператорського Московського Університету М. Троїцьким" (М., 1887), А. Введенського "Логіка для гімназій" (М., 1-е вид. 1910, 2-е вид. 1913; 3-е вид. Пг., 1915) та "Логика, як частина теорії пізнання" (СПб., 1-е вид. 1909, 2-е вид. 1912; 3-е вид., перер. Пг., 1917; 4-е вид. 1922), С. Поварніна "Вступ до логіки" (СПб., 1917).

До менш відомих навчальних видань цього періоду можна віднести такі праці: "Керівництво до початкового ознайомлення з логікою, складене Полтавської семінарії учителем П. Коропцевим" (СПб., 1861), Л. Рутковського "Елементарний підручник логіки стосовно вимог гімназичного курсу" (СПб., 1884), І. Лапшина "Закони мислення та форми пізнання" (СПб., 1906), Ф. Козловського "Короткий підручник логіки Ф. Козловського, викладача Київського Реального Училища" (К., 1907), С. Глаголева "Про питання логіки" (Х., 1910), І. Продана "Підручник логіки для середньо-навчальних закладів та для самонавчання" (Х., 1910), І. Городецького "Логіка. Підручник для гімназій та самонавчання" (М., 1912),

С. Виноградова "Логіка. Підручник для середніх навчальних закладів та для самонавчання" (М., 1914). Цей перелік далеко не повний. Він містить видання, які підпорядковані, у першу чергу, педагогічним задачам розвитку навчальної дисципліни логіки.

До науково-дослідних праць періоду кінця XIX – початку XX ст. можна віднести такі видання: М. Грот "До питання про реформу логіки. Досвід нової теорії розумових процесів" (Ніжин, 1882 та Лейпциг, 1883), М. Каринський "Класифікація висновків" (СПб., 1890), Б. Чічерін "Підстави логіки та метафізики" (М., 1894), П. Лейкфельд "Різноманітні напрями в логіці та основні завдання цієї науки" (Х., 1892), І. Продан "«Нова логіка». Критичне дослідження та роз'яснення нових і старих оман та помилок" (Х., 1911), підручник М. Ланге, який отримав малу премію Петра Великого "Підручник логіки для гімназій та самонавчання" (Одеса, 1889), вже згадуваний твір Г. Челпанова "Мозг і душа" (М., 1918), М. Лоського "Логіка" (Обеліск, 1923).

Перейдемо до другого завдання статті і спробуємо проаналізувати визначення терміну "логіка" з деяких вищенаведених підручників. Компаративний метод варто застосувати для виявлення впливу на логіку інших наук, насамперед психології, теорії пізнання, метафізики, математики тощо.

Як правило визначення логіки автори підручників пов'язували з мисленням. Але вивчення останнього не є прерогативою логіки. Воно є також предметом вивчення інших філософських та природничих наук (як психології, теорії пізнання, теорії словесності, фізіології тощо). Враховуючи це, можна виділити різноманітні напрями у розвитку логічного знання у зазначений період: традиційний, метафізичний, психологічний, математичний тощо.

Дослідивши великий масив навчальної літератури виданої в Російській імперії у XIX – початку XX ст. можна зазначити, що підручники містять різні визначення терміну логіка. Отже, їх можна поділити на чотири групи, залежно від того, яким чином в них інтерпретується предмет логіки як науки.

До першої групи належать праці, де логіка визначається в тісному взаємозв'язку з психологією, а мислення розглядається як душевна здатність людини. Таке бачення зустрічаємо в роботах таких авторів як Н. Баталін, М. Владиславлев, С. Глаголев, М. Грот, В. Карпов, П. Коропцев, П. Лодій, О. Лубкін, П. Любовський, О. Новицький, М. Рождественський, М. Тализін, Б. Чічерін та ін.

У їхніх підручниках мислення інтерпретується як певна душевна властивість. Проілюструємо це цитатами: "Логіка (від грецького Λόγος – розум, мислення) є наука про закони та прийоми (форми) нашого мислення. Мислення є душевна здатність..." [1, с. 1]. "Логіка є наука про закони природного та правила штучного мислення, або коротше: наукою про мислення взагалі... Мислення є однією з найважливіших духовних відправлень людини..." [13, с. 8], "... вона є наука про прийоми мислення, як душевної діяльності, яка порівнює та співставляє, поєднує думки

в одне ціле і є творчою" [6, с. 3]. "Предмет Логіки є Мислення. Мислення є діяльність обмеженого людського духу..." [9, с. 1].

В. Карпов дає таке визначення: "Логіка є наука, яка показує, які форми може приймати наше мислення при всякій цій матерії, щоб потім бачити, які з можливих форм воно повинно прийняти у визначеному випадку, – згідно напрямку сил душі, які прагнуть пізнати якийсь предмет та проявити своє пізнання про нього" [7, с. 4].

До другої групи належать підручники, в яких мислення розглядалося з теоретико-пізнавальної точки зору, а предметом логіки тут виступає знання. Зокрема, таке витлумачення можна знайти у О. Введенського, М. Лоського, І. Смірнова та інших.

Обидва підручника О. Введенського містять однакові визначення логіки: "Логікою зветься наука про правильність та помилковість мислення. Правильним називається мислення, придатне для розширення знання, а помилковим або неправильним – непридатне для цієї мети" [3, с. 1; 4, с. 1]. Уточнення знаходимо далі: "Логіку можна визначити, як науку про методи пізнання..." [3, с. 5].

У трактаті "Логіка" М. Лоський розглядає гносеологічні підстави традиційної логіки та визначає її предметом знання, зауважуючи, що воно також є предметом вивчення інших наук [10, с. 5]. Варте нашої уваги визначення психологізму, яке дає філософ, досліджуючи різні типи емпіризму. Це метод розробки гносеології, в якому індивідуалістичний емпіризм (свідомість зводиться лише до психічних процесів) змушений виводити властивості істини з законів психічного життя. Цей метод у гносеології вважається помилковим і протиставляється інтуїтивізму, який виводить властивості істини з непсихологічної сторони свідомості [10, с. 14]. Або іншими словами, психологізм – це метод побудови всіх властивостей істини з законів психічного життя [10, с. 37]. Психологізм протиставляється інтуїтивізму, який виводить властивості істини з непсихологічної сторони свідомості [10, с. 14]. "Гносеологія або теорія знання (або пізнання), – за визначенням М. Лоського – наука про властивості істини" [10, с. 28]. Остаточне визначення логіки таке: "це теорія побудови об'єктивного боку доведення" [10, с. 52]. Звідки видно, що логіка жодним чином не базується на психології.

До третьої групи належать посібники, в яких викладання логіки пов'язано з теорією словесності. Наприклад, у працях з логіки Л. Рутковського та Й. Міхневича знаходимо такі визначення: "Логіка по відношенню до мислення те саме, що граматики по відношенню до мови" [14, с. 1] та "Граматики викладає правила, які ми наслідуюмо, коли говоримо. Викладення правил, які ми наслідуюмо, коли мислимо, називається логікою. Говорити є не що інше як мислити вголос" [12, с. 1].

Четверта група об'єднує навчальну літературу, де логіка визначається як самостійна дисципліна. Тут відкидаються її зв'язки з іншими науками – це так звана традиційна логіка. Прибічниками цього напрямку були С. Борзецовський, С. Виноградов, Ф. Козловський, І. Продан, М. Троїцький, Г. Челпанов та інші.

На думку Ф. Козловського, логіка – це "наука про умови правильності мислення" [8, с. 7]. Автор зауважує, що логічні закони мислення не заперечують існування таких самих психологічних законів. Воно завжди підкоряється психологічним законам, але від цього не залежить його істинність чи хибність. Отже, кожний тип законів мислення належить до предмету окремої власної науки, відповідно логіки та психології [8, с. 7].

В підручнику Г. Челпанова дається таке визначення: "наука про закони правильного мислення, або про закони, яким підпорядковується правильне мислення" [17, с. 1]. Також знаходимо відомості про те, що мислення може розглядатися з двох різних точок зору і вони належать до вивчення різних наук – логіки і психології. Цю ж думку підтримує у своєму підручнику С. Виноградов: "Логіка вивчає закони чистого мислення без всякого зв'язку його з іншими психічними актами" [5, с. 7].

Серед усіх вищеперерахованих напрямків можна додатково виокремити тлумачення логіки на методологічних засадах, де вона є наукою наук. Таке бачення було у С. Виноградова, О. Новицького, П. Лодія, І. Продана, Л. Рутковського, М. Троїцького та інших. Так, можна побачити в визначенні останнього: "Логіка може бути визначена, як наука про науку, а саме про начала очевидності та про наукові способи або методи її досягнення" [16, с. 7]. У підручнику Л. Рутковського задача логіки визначається у "поясненні цієї загальної основи будь-якої науки" [14, с. 2].

Підведемо загальні підсумки. У період з початку XIX до початку XX ст. у Російській імперії можна виділити три напрямки формування навчальної літератури з логіки за спрямованістю на аудиторію: 1) підручники, що були розроблені для середніх закладів освіти, як семінарії, гімназії, кадетські корпуси; 2) підручники для вищої школи – для духовних академій та університетів; 3) ґрунтовні/дослідницькі праці, завдяки яким відбувалося переосмислення стану логічного знання та розвиток логіко-філософської думки в цілому. Перші два періоди підручникотворення мають переважно просвітительський характер, а останній – переважно дослідницько-пошуково-науковий.

Окреслюючи стан навчальної літератури, необхідно відзначити не однаковість авторів у визначенні предмету науки. Протягом досліджуваного періоду погляди на логіку як самостійну науку обстоювали прихильники традиційного напрямку. Також дуже поширеним був психологічний погляд, що логіка є частиною психології, пов'язуючи мислення з душевним станом людини. Існував ще один напрям – лінгвістичний, прихильники якого пов'язували мислення з граматикою. Проте існувало і суто гносеологічне бачення, прихильники якого предметом логіки визначали знання.

Список використаної літератури:

1. Баталин Н. Элементарный курсъ логики, примѣнительно къ преподаванію теории словесности, съ присоединеніемъ краткихъ психологическихъ свѣдѣній / Н. Баталин – 6-е изд. – М., 1899 – 67 с. 2. Баумейстер Хр. Логика / Христіян Баумейстер. – 2-е изд. – М., 1787. – 240 с. 3. Введенский А. И. Логика для гимназій / Александр Иванович Введенский. – 2-е изд. – СПб., 1913. – 175 с. 4. Введенский А. И. Логика, какъ часть теории познания / Александр Иванович Введенский. – 2-е вид. – СПб., 1912. – 510 с. 5. Виноградов С. Н.

Логика. Учебник для средних учебных заведений и для самообразования / Сергей Николаевич Виноградов. – М., 1914. – 160 с. 6. Владиславлев М. Учебник логики: с додатком "Краткій очеркъ основныхъ душевныхъ явленій" / Владиславлев Михаил Иванович. – 4-е изд. – М., 1905. – 110 с. 7. Карпов В. Н. Систематическое изложение логики / Василий Николаевич Карпов. – СПб., 1856. – 314 с. 8. Козловский Ф. Краткій учебникъ логики Ө. Козловскаго, преподавателя Киевскаго Реального Училища / Ф. Козловский. – 4-е изд. – К., 1907. – 79 с. 9. Коропцев П. Руководство къ первоначальному ознакомленію съ логикой, составленное Полтавской Семинаріи учителемъ П. Коропцевымъ. – СПб., 1861. – 436 с. 10. Лосский Н. О. Логика / Н. О. Лосский. – Обелиск, 1923. – 167 с. 11. Лубкин А. Начертаніе логики / Александр Лубкин. – СПб., 1807. – 293 с. 12. Михневич І. Опытъ постепеннаго развитія главныхъ действий мышления, какъ руководство для первоначальнаго преподаванія логики / Юсиф Михневич. – Одесса, 1847. – 116 с. 13. Новицкий О. М. Руководство къ логике, составленное ординарным проф. Унив. Св. Владиміра Орестомъ Новицкимъ / О. М. Новицкий. – Киевъ, 1841. – 324 с. 14. Рутковскій Л. Элементарный учебникъ логики примѣнительно къ требованіямъ гимназическаго курса / Л. Рутковскій. – СПб., 1884. – 69 с. 15. Смирнов І. М. Логика или наука о законахъ мышления / Т. с. Профессор протоіерей Іоанн М. Смирнов – М., 1852. – 192 с. 16. Троицкий М. Элементы логики. Руководство къ логикѣ / М. Троицкий. – М., 1887. – 152 с. 17. Челпанов Г. И. Учебникъ логики (для гимназій и самообразования) / Георгій Иванович Челпанов. – 3-е изд. – К., 1906. – 175 с.

Надійшла до редколегії 11.06.2014

Л. А. Самойленко

АНАЛИЗ УЧЕБНИКОВ ПО ЛОГИКЕ, ИЗДАННЫХ В XIX – В НАЧАЛЕ XX ст.

Статья посвящена рассмотрению учебной литературы по логике в XIX – в начале XX ст. За основу статьи взяты хронологический и компаративный методы исследования учебников по логике, изданных преподавателями учебных заведений Российской империи. Автор приходит к выводу о разнообразии взглядов на определение логики как науки в этот период.

Ключевые слова: история логики, учебники логики, традиционная логика, логика как учебная дисциплина, логика как наука.

L. Samoylenko

THE ANALYSIS OF LOGIC TEXTBOOKS, WHICH WERE PUBLISHED IN XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY

The article is devoted to the analysis of logic textbooks, which were published in Russian empire in XIX – the beginning of XX century. In order to analyze the textbooks the article bases on the chronological and comparative methods. As a result the author concludes that there were the varieties stand points on the definitions of logic as sciences in this period.

Keywords: history of logic, textbook on logic, traditional logic, logic as educational discipline, logic as science.